

Vile u dvjema antologijama narodnih priča Jozе Vrkića

Carek, Magdalena

Undergraduate thesis / Završni rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:073592>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-03**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ

Magdalena Carek

VILE U DVJEMA ANTOLOGIJAMA NARODNIH PRIČA
JOZE VRKIĆA

Završni rad

MENTOR RADA:
prof. dr. sc. Diana Zalar

Zagreb, rujan 2021.

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. JOZO VRKIĆ	3
2.1. Život i rad	3
2.2. Stvaralaštvo	4
3. VILE	6
3.1. Fizički izgled i karakteristike vila	6
3.2. Psihološke karakteristike vila	8
3.3. Stanište vila	10
4. VRAŽJA DRUŽBA	12
4.1. Vila posvađuša	13
4.2. Mali posisao vilu	16
4.3. O vilama sve najbolje	17
4.4. Vilinje djetešce	19
5. HRVATSKE PREDAJE	22
5.1. Dvije vile na uzglavlju	23
5.2. Vila u snu	26
5.3. Nestalo nestao netragom	28
5.4. Kamena ovčica	30
6. RJEČNIK NADNARAVNIH BIĆA	33
7. ZAKLJUČAK	34
8. LITERATURA	36

SAŽETAK

Usmena predaja zaslužna je za postojanje nekih od najpoznatijih priča iz svjetske književnosti. Ona već tisućama godina kola žilama naroda koji ju prenosi s generacije na generaciju. Na području današnje Republike Hrvatske postoje mnoge pripovijesti o bićima nadnaravnih moći koja su usko vezana uz žitelje određenog podneblja. Jozo Vrkić, hrvatski književnik, pripovjedač i rodoljub, sakupio je brojne priče iz usmene književnosti i pretočio ih u zbirku hrvatskih bajki i predaja koju je objavio 1991.godine pod nazivom „Vražja družba“. Nekoliko godina kasnije, Vrkić je tu istu zbirku preoblikovao, dopunio i nadogradio te ju 1995. godine nazvao „Hrvatske predaje“. Osim spomenutih zbiraka, Jozo Vrkić najviše je pisao prozna djela te putopise, drame, eseje, bajke, basne, radiodrame, radiokomedije, književne kritike i drugo. U ranije spomenutim zbirkama se nalazi i „Rječnik nadnaravnih bića“ koji pobliže opisuje svako od 130 stvorenja koja se pojavljuju u pričama. Mnoge predaje govore o vilama – bićima nevjerojatne ljepote obdarene čarobnim sposobnostima. U radu je opisan izgled vila, njihovo ponašanje, ljubavni život, moći i vještine koje posjeduju, mjesta gdje obitavaju, briga za potomstvo, odnos prema ljudima, način života, a dane su i analize njihovog psihičkog stanja te je odgovoreno na pitanje kako se postaje vilom. Većina nabrojanih značajki se potkrepljuje primjerima i citatima iz „Vražje družbe“ i „Hrvatskih predaja“ no može se pronaći i pokoja usporedba s drugim književnim djelima. Osam primjera usmenih predaja koje se ovim radom analiziraju i interpretiraju su: *Vila posvađuša*, *Mali posisao vilu*, *O vilama sve najbolje*, *Vilinje djetesce*, *Dvije vile na uzglavlju*, *Vila u snu*, *Nestalo nestao netragom* i *Kamena ovčica*. Zaključkom se čitateljima daje do znanja koliko su usmene predaje o vilama utjecale na život, shvaćanje i razmišljanje ljudi od davnina pa do današnjice.

Ključne riječi: Hrvatske predaje, Jozo Vrkić, vile, Vražja družba

SUMMARY

Oral tradition is responsible for the existence of some of the most famous stories in world literature. It has been circulating for thousands of years and passed on from generation to generation. In the Republic of Croatia, there are many stories about supernatural beings who are closely related to the inhabitants of a particular area. Jozo Vrkić, a Croatian writer, narrator, and patriot, collected numerous stories from oral literature and translated them into a collection of Croatian fairytales and legends, which he published in 1991 under the title "Devil's society". A few years later, Vrkić redesigned, supplemented, and upgraded the same collection, and in 1995 he named it "Croatian traditions". In addition to the mentioned collections, Jozo Vrkić mostly wrote prose works and travelogues, plays, essays, fairytales, fables, radio dramas, radio comedies, literary criticism, and more. The aforementioned collections also include a "Dictionary of Supernatural Beings" that describes in more detail each of the 130 creatures that appear in the stories. Many legends speak of fairies - beings of incredible beauty endowed with magical abilities. The paper describes the appearance of fairies, their behavior, love life, powers and skills they possess, places where they live, care for offspring, attitude towards people, way of life, and analyzes of their mental state and answers the question of how to become a fairy. Most of the listed features are supported by examples and quotations from the "Devil's society" and "Croatian Traditions", but a few comparisons can be found with other literary works. This paper analyzes and interprets eight oral traditions from the aforementioned collections, namely: "Vila posvađuša", "Mali posisao vilu", "O vilama sve najbolje", "Vilinje djetesce", "Dvije vile na uzglavlju", "Vila u snu", "Nestalo nestao netragom" and "Kamena ovčica". The conclusion lets readers know how much fairies have influenced people's lives, understandings, and thinking from ancient times to the present day.

Key words: Croatian traditions, Devil' s society, fairies, Jozo Vrkić

1. UVOD

Usmena predaja postoji već tisućama godina i zaslužna je za nastajanje nekih od najstarijih književnih djela. Usmena književnost prisutna je u svakom narodu te u svakoj kulturi svijeta. Ono karakteristično za usmene priče je da je autor, a ponekad i podrijetlo priče potpuno nepoznato. Osoba koja pripovijeda usmene priče prenosi ih drugima na način da kazuje što je čula i zapamtila, zbog toga priča uvijek dobiva neke nove detalje i pojedinosti. Budući da se najviše usmenih priča pojavljivalo upravo u nepisanim sredinama, dugo vremena se te priče nisu mogle stopiti s papirom već su se prenosile s koljena na koljeno. S obzirom da se u moderno vrijeme zbog stila života sve manje pričaju usmene priče, a starije stanovništvo koje je nekoć znalo te priče umire, pojavila se potreba da se takve priče i zapišu. Kako je vrijeme prolazilo, ljudi su shvatili da se jedna priča pripovijedala na širem području, odnosno da nije bila omeđena današnjim granicama država. Iz tog razloga su se neki zapitali kako će znati koje priče su hrvatske a koje nisu. Maja Bošković Stulli daje odgovor na to pitanje izjavljujući: „Ako je hrvatski pripovjedač kazivao priču svojim jezikom, a slušao ju je usmeno u svojoj užoj ili široj sredini, onda je to hrvatska priča.“ (Babić, 2015. prema Bošković Stulli)

Mit, bajka, predaja i legenda temelj su pučkog pripovijedanja pa je zato usmena predaja kolijevka pripovjedačke književnosti i praoblik je pjesništva. Predaje nemaju čvrsti umjetnički oblik nego se pripovijetke pojavljuju od jednostavnih do složenih, obuhvaćaju životnu svakodnevicu i natprirodne anegdote te se odlikuju jezičnom prirodnošću i jasnoćom. Pripovijedanje u predajama javlja se zbog ljudskog fasciniranja nečime što je drugačije i mistično. U središtu pripovijedanja je okršaj dvaju svjetova. Usmena predaja je uvijek povijesno ili zemljopisno određena, zato predaje pripadaju znanju nekog naroda. Predaja je nastajala godinama, desetljećima, možda i stoljećima, a započela je praznovjerjem, povijesnim događajem, osobnim doživljajem ili doživljajem pripovjedaču bliskih osoba. Kako se mijenjao svijet, tako se zajedno s njime mijenjala i usmena predaja. Uvijek se iznova prilagođavala novim povijesnim vremenima, sadržajima, događajima i vjеровanjima.

Narod je kroz usmenu predaju stvorio mnogo likova koje danas nazivamo mitološkim bićima. Kroz stoljeća, neki likovi su testirali granice ljudske mašte, a potom su se u narodu razvijali i popularizirali. Stoga, nije čudno što je upravo figura vile zajednička mnogim slavenskim narodima. Marko Dragić (2016.) u svom izvornom znanstvenom radu navodi: „Bizantski pisac Prokopije u 6. stoljeću u svome djelu *De bellis* piše kako su tadašnji Slaveni

posebno slavili vile i rijeke.“¹ Naročito su poznate neke legende o vilama s naših područja. Također, Dragić ističe: „U hrvatskoj mitologiji često se spominje da su vile djeca Adama i Eve koji su imali dvanaest kćeri. Kad im je Bog došao bilo ih je stid što imaju dvanaest kćeri pa su ih šest sakrili. Kad ih je Isus pitao koliko imaju kćeri Adam i Eva zatajili su ih pola. Na to je Bog rekao: *Koliko vidljivih, toliko nevidljivih* te su od zatajene djece nastale vile.“² Vile su se ukorijenile u našu svakodnevicu, a pregledom u povijest, možemo dobiti uvid u nastajanje takvih priča, legenda i mitova.

Rad prikazuje i pobliže nas upoznaje s vilama – njihovim osnovnim karakteristikama, a sva pozornost usmjerena je na dvije antologijske zbirke Joze Vrkića, „Cvjetnjak velebitskih vila“ i „Vražja družba“, u kojima su prikazani zapisi nekoć usmenih predaja o vilama.

¹ Dragić Marko (2016.) *Vile u tradicijskim pričama šibenskoga i splitskoga zaleđa*.
[URL:file:///C:/Users/Magdalena/OneDrive/Radna%20povr%C5%A1ina/ZAVR%C5%A0NI%20RAD/Dragic_Vile_u_tradicijskim_pricama_sibenskoga_i_splitskog_zaleda.pdf](file:///C:/Users/Magdalena/OneDrive/Radna%20povr%C5%A1ina/ZAVR%C5%A0NI%20RAD/Dragic_Vile_u_tradicijskim_pricama_sibenskoga_i_splitskog_zaleda.pdf), stranica 220.

² isto

2. JOZO VRKIĆ

2.1. Život i rad

Jozo Vrkić rodio se 10. listopada 1941. godine u mjestu Naklice, u Tugarima nedaleko grada Omiša. Prva tri razreda osnovne škole pohađao je u rodnome mjestu no nakon što je škola prestala s radom, svakodnevno je pješačio do Omiša. Od 1956. do 1960. je pohađao gimnaziju u Splitu, a potom je 1965. diplomirao komparativnu književnost i psihologiju u Zagrebu na Filozofskom fakultetu. Vrkić je neko vrijeme radio kao novinar i lektor te na kraju kao samostalni književnik. Nakon sloma Hrvatskog proljeća 1971. godine proživljavao je teške trenutke koji su ostavili trag i u njegovom kasnijem stvaralaštvu. Pavić (2014.) o njemu piše: „...preživljavao je ljuta vremena čisteći zagrebačke ulice od snijega, istovarujući drva, radeći kao garderobijer u Klubu Društva književnika... A pisao je da bi imao što skrivati, tj. sačuvati za neka bolja vremena.“³ Također, Pavić navodi kako je Jozo Vrkić bio vrlo topla osoba koja se od srca smijala unatoč svim problemima te da je on istinski znao grliti Čovjeka.⁴ Posebno se volio družiti s djecom, posjećivao ih je u učionicama te im srčano i inspirativno interpretirao svoje bajke. S učenicima je sasvim spontano već u to vrijeme počeo primjenjivati suvremenu metodu podučavanja djece – ulaskom u svijet bajke, djeca su proživljavala trenutke koji mogu postojati samo u mašti, a ta mašta im je slala jasne poruke koje govore da dobro uvijek mora pobijediti zlo. Vrkić je vjerovao da se u djecu treba posebno ulagati te da je „Narod bez bajke, dijete bez majke“.⁵

Veliku potporu u životu pružila mu je supruga Nada koja mu je osim životne suputnice bila i suradnica, a nepresušni izvor nadahnuća bilo mu je njegovo četvero djece. Osim u obiteljskom domu, inspiraciju za svoje knjige autor je nalazio čitajući prirodnoznanstvena djela, časopise, stara i nova izdanja ljubitelja i poznavatelja prirode, gledajući dokumentarne filmove te proučavajući prirodu.⁶ Njegovi suradnici i kolege često ga nazivaju humanistom, pripovjedačem, putopiscem, folkloristom, rodoljubom te strastvenim zaljubljenikom u sve što

³ Pavić Ivanka (2014.) *Sjećanja: Ozračjem ljepote svladavao je ljute pute*. Školske novine (14) URL: <http://jozovrkic.com/wp-content/uploads/2014/06/lvanka-Pavi%C4%87-o-Jozi.pdf>

⁴ isto

⁵ isto

⁶ Zalar Diana (2013.) *Sjećanje na Jozu Vrkića*. Književnost i dijete 1848-5618/ II. (4) URL: http://jozovrkic.com/wp-content/uploads/2013/12/Sjecanje_Diana-Zalar.pdf

je hrvatsko, ponajprije u riječ i tradiciju. Ovaj svijet je napustio 26. rujna 2013. godine u 72. godini života.

2.2. Stvaralaštvo

Za vrijeme svojega života, Jozo Vrkić ostavio je neizbrisiv trag u hrvatskoj književnosti. Izdao je mnoge pripovijetke, romane, putopise, novele, drame, humoreske, zbirke, crtice, eseje, bajke, basne, radiodrame, radiokomedije i popularno- znanstvene priloge. Tematika o kojoj je najčešće pisao bila je vezana za ruralnu sredinu dalmatinskog područja. Mihanović (2014.) ističe: „U svojim osebujnim i neobičnim zapažanjima Vrkić je čvrsto stajao na terenu stvarnosti. Volio je stvarnost, verističku svakodnevicu, vjerno reproducirane detalje i uzgredne stvari.“⁷

Objavio je dva romana za djecu – *Ptice ne šute* (1976.) i *Bijeli svijet* (1990.) u kojima je vrlo osjećajno pristupio svijetu djece koja žive u zabačenim dijelovima Dalmatinske zagore. Novela *Skučenost* (1968.) prikazuje nemoć malog čovjeka koji pokušava izaći iz siromaštva i bijede. U putopisu *Ljuti puti* (1982.) sabrano je tridesetak putopisa koji čitatelje vode kroz razne krajeve Hrvatske pritom upoznavajući ljude i običaje. Zbirka *Šapat* (1996.) sadrži četrdeset kratkih novela čija tema se dotiče razdoblja Jugoslavije te specifične vladavine Josipa Broza Tita. *Božji smijeh* (1997.) je zbirka od 23 humoreske koje opisuju komunističku ideologiju. Radiodrama *Rastava* (1997.) sadrži sedam tekstova koji na alegorijski način opisuju utjecaj i pritisak tuđinske vlasti na hrvatskog čovjeka. Napisao je i esej *Poratnik* (1998.) koji se sastoji od dva dijela. *Jedina* (1999.) je kratka lirska pripovijest u kojoj piščev alter ego pokušava odgovoriti na neka vječna ljubavna pitanja. Putopis *I u Sibiru žive ljudi, putovanje Čehovljevim putopisima* (2003.) sastavljen od brojnih Čehovljevih zapisa koji objašnjavaju prozu ovog književnika. Dnevnički zapisi *Strah od sjene – mrvice iz dnevnika* (1971. – 2001.) sadrže i dodatak *Novele u pismima koja otvaraju i zbog kojih zatvaraju* (2007.) te su neki ocjenitelji za tu knjigu rekli da je „svehrvatski dnevnik“.⁸

Sakupio je i obradio *Hrvatske bajke* (1994.), sto najljepših bajki koje je oblikovao i prilagodio standardnom hrvatskom jeziku. Hrvatske mitske predaje objedinio je u knjizi *Vražja družba* (1991.) gdje su se našle do tad usmene priče o vilama, vješticama, vrazima i vukodlacima. Također, pod naslovom *Vražja družba* izvedena je radiodrama (1993.) te

⁷ Mihanović Nedjeljko (2014.) Jozo Vrkić. *Omiški ljetopis: Župa sv. Mihovila arkandela u Omišu* 1333-8315/ VII (7) URL: http://jozovrkic.com/wp-content/uploads/2015/02/Omiski_ljetopis_2014.pdf

⁸ *Strah od sjene – mrvice iz dnevnika* 1971. – 2001. URL: <http://jozovrkic.com/strah-od-sjene>

kazališna predstava (1994.). Vrkić je sastavio i *Hrvatske smješice i druge šaljive narodne priče* (1995.), prvu knjigu obrađenih hrvatskih šaljivih narodnih priča. *Vuk i janje, hrvatske basne i priče o životinjama* (2005.) je skupina basni koje su primjerene za djecu osnovnoškolske dobi zbog pouka koje nose. U obradi knjige *Mačkova družina, hrvatske šaljive narodne priče* (2005.) Vrkić je nastojao zadržati duh pučkog pripovijedanja. Knjigu *Bajke iz čitanke, hrvatske narodne bajke u obradi Joze Vrkića u čitankama i drugim izborima* (2006.) su učitelji i stručnjaci za književnost uvrstili u literaturu koja bi trebala uvijek biti dostupna djeci i mladima. Zbirka *Kraljevna se nasmijala, hrvatske šaljive narodne bajke* (2008.) sadrži osam šaljivih bajki uz koje je smijeh čitača neizostavan dio. Poslovice iz svog rodnog kraja Vrkić je sakupio u *Poljičkom zborniku* (1968.).

Crna vrana, hude zgode iz naše prirode (2009.) knjiga je koja govori o prirodnim ljepotama u Hrvatskoj. Knjiga *Modre oči Lijepa Naše* (2010.) donosi putopise koji su objavljeni na Obrazovnome programu Radio Zagreba. *Divlja naša, od zagrebačkog kita do radošićkog bika* (2009.), putopis je kroz koji Jozo Vrkić želi svojim čitateljima pokazati pretpovijesni razvoj hrvatske prirodne raznolikosti. Kroz knjigu *Bijela vrana, čudnovate zgode iz naše prirode* (2006.) prikazuje neuobičajene ali istinite priče iz životinjskog svijeta. Knjige *Mudra sova, zagonetke iz prirode* (2001.) i *Mudra sova, pitalice iz prirode* (2002.) napisane su po principu pitanja – odgovora, dok posljednji dio trilogije, *Mudra sova, prirodoslovlje* (2003.) sadrži i rječnik manje poznatih riječi.

Vrkić je napisao dvadesetak radiodrama, a neke od njih su: *Jamčenik* (1973), *Šupljina*, (1975.), *Berekin* (1976.) i *Proklete postole* (1986.). Također, napisao je i dvadesetak radiokomedija: *Sobica* (1972.), *Ženidba* (1973.), *Pokop* (1985.) i dr.⁹

Koliko je zapravo Jozo Vrkić pridonio hrvatskoj književnosti najbolje govore njegova djela i postignuća. Radovi su mu objavljivani u mnogim časopisima od kojih je najpoznatiji *Modra lasta*. Često je bio gost na predavanjima u školama te je pisao kratke priče za djecu na radiju i televiziji. U Obrazovnom programu Hrvatskog radija javljao se napisima o prirodi. Za prozno djelo *Gospe iz Tugara* dobiva Nagradu Dubravko Horvatić 2010. godine. Znao je pisati televizijske scenarije za dokumentarne filmove te je pisao i književne kritike. Nekoliko puta je nagrađivan za kratku priču od strane Večernjeg lista.

⁹ Vrkić, Jozo. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. URL: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=65507>

3. VILE

3.1. Fizički izgled i karakteristike vila

Postoje mnogobrojni opisi vila iz usmene književnosti. Najčešće se opisuju kao lijepe mlade djevojke koje imaju kozje papke ili konjska kopita. Neki ljudi su vjerovali da im se kopita samo pričinjavaju zbog toga što su vile brze i spretne. Vile su tanke, lagane i visoke, a krasi ih duga zlačana kosa koja je najčešće raspuštena no može biti i spletena u pletenicu koja im pada preko ramena. Kada bi vila izgubila samo jednu vlas kose, odmah bi umrla. Vile vole kada ih pastirice češljaju, ali ako im pastirica slučajno otkinu jednu vlas, to će njih stajati glave: „Ti meni vlasić,/ ja tebi vratić.“¹⁰ Priča *Vilindar zlatna svirala* za glavnu radnju uzima upravo takav slučaj.¹¹ Vila je mladiću dozvolila da joj češlja kosu no ne smije prekinuti niti jednu vlas, a budući da je mladić učinio sve kako treba, za nagradu mu vila daruje sviralu koja ima gotovo magična svojstva kada je svirana. Vile su blijedog lica i rumenih obraza te imaju plave ili zelene oči. Vile imaju krila, a neke koje imaju koprenku preko glave i ramena, lete pomoću nje. Odjevene su u bijele haljine koje krađu od žena. Svakoga dana ukradu drugu haljinu ženama iz škrinja, a sljedećega dana ih vraćaju uredno složene tako da se nikada ne sazna da ih odjenule. Nose dugačke haljine kako bi prekrile svoje noge, kako nitko ne bi vidio papke ili kopita. Ako netko vidi što kriju ispod haljine i kaže drugima, vile će ga najstrože kazniti. Primjer toga može se vidjeti u pripovijesti *O vilama sve najbolje* u kojoj vile oslijepe pastira tako što ga ubodu iglom u oko i to zato što je drugima govorio da vile imaju konjske noge.¹² U nekim krajevima se vjeruje da je Bog prokleo ohole djevojke i dao im kopita te se one zbog toga kriju od ljudi po šumama. Zauzvrat, Bog im je ostavio vječnu mladost. Kada se neka vila posebno ističe svojom ljepotom, za nju se kaže da je „vila nagorkinja“.¹³

Vile imaju samo četiri kapi krvi: bijelu, žutu, plavu i crnu. Imaju vrlo mio, nježan i umiljat glas, stoga onaj koji samo jednom čuje vilinji pjev nikada više ne može slušati ljudski glas. Ukoliko neka djevojka pjeva ljepše od njih, one se osobno pobrinu da djevojka izgubi glas. Njihov pjev je najsličniji pčelinjem zujanju samo što im se riječi ne razaznaju. Često jašu na konju ili jelenu, a spominje se da vile na Pelješcu jašu na zlatnome konju. Vile se mogu

¹⁰ Vrkić Jozo (1995.) *Hrvatske predaje*. Zagreb: Glagol, stranica 448.

¹¹ Isto, stranica 37.

¹² Vrkić Jozo (1991.) *Vražja družba: hrvatske bajke i predaje o vilama, vješticama, vrazima, vukodlacima*. Zagreb: Vlastita naklada, stranica 132.

¹³ *Vilinska vrata*. <https://www.matica.hr/media/knjige/vilinska-vrata-1052/pdf/vilinska-vrata.pdf>

preobraziti u životinje (lisicu, leptira, pticu, zmiju), pojave (oblak) i ljude (staru ženu, djevojku). Čuvarice su prirode i životinja te održavaju prirodnu ravnotežu. Veza s biljkama se najčešće može primijetiti u usmenoj predaji budući da su vile posebno vezane za drveće i ljekovito bilje. One točno znaju koja biljka može što izliječiti i na koji način se ona uzima. U pripovijesti *Čarobnikova smrt* se ističe kako je vila pastira naučila koji lijek se primjenjuje za koju bolest.¹⁴

Životni vijek vila je vrlo dug u usporedbi s ljudskim životom. Ponekad vile mogu živjeti nekoliko tisuća godina i ne ostarjeti niti dana. Gotovo nikada se nije dogodilo da je vilu netko usmrtio.

Vilom se može postati na nekoliko načina. U Međimurju se priča da vilinja pjesma može namamiti djevojke te i one same postaju vile. U priči *Djevojka je vila postala*, djevojka svojom lijepom pjesmom privuče vile koje su ju godinama obrađivale te im se ona naposljetku pridruži i sama postade vilom.¹⁵ Također, rođenjem se može postati vilom. Vile zavedu lijepe i poštene mladiće pa s njima imaju potomstvo. Mladići se najčešće nikada ne vraćaju kući, a ukoliko se vrate, budu nijemi tako da nikome ne mogu ispričati što su doživjeli. Njihovo potomstvo bude vrlo sretno, rađa se sa zlatnom kosom ili sa zlatnom zvijezdom na čelu. Morske vile namame mladiće u vodu pa ih onda povuku u dubine. Vile svoju djecu mogu imati i s vilenjacija, ali je problem što je vilenjaka izuzetno malo pa zato vile najčešće izabiru ljudski rodu. Vile za sebe odabiru samo hrabre, zdrave i naočite momke te im vrlo često zabranjuju da ih zovu vilama, to ih duboko zna povrijediti pa otiđu zauvijek od voljene osobe. U predaji *Bijela vila i hljebac kruha* vila mladiću zabranjuje da joj kaže da je bijela vila, to mu napominje odmah kada ga upozna no mladić se nakon nekoliko godina, u sreći što je dobio sina, našali te joj od milja kaže da je bijela vila.¹⁶ Čim je to izgovorio, vila je otišla i nikada ju više nisu vidjeli.

Majke vile svoju djecu zaštićuju čarolijama. Primjeri tome nalaze se u bajci Ivane Brlić – Mažuranić, u *Regoču* gdje se spominje da je Kosjenki majka darovala vrećicu čarobnih bisera te u priči Vladimira Nazora, *Halugica* u kojoj se glavni ženski lik ogrće čudesnim rupcem svoje majke.¹⁷ Vilinsku vodu se ne smije mutiti. Jedan čovjek je prešao neku baru sa svojim kolima

¹⁴ Vrkić Jozo (1991.) *Vražja družba: hrvatske bajke i predaje o vilama, vješticama, vrazima, vukodlacima*. Zagreb: Vlastita naklada, stranica 119.

¹⁵ Isto, stranica 89.

¹⁶ Vrkić Jozo (1995.) *Hrvatske predaje*. Zagreb: Glagol, stranica 42.

¹⁷ Zalar Diana (2003.) *Vile hrvatskih pisaca*. Zagreb: Golden marketing, stranica 24.-25.

te su ga one ljutito klele: „Kolima si svojim dvjesto naše djece pogazio.“¹⁸ Za kaznu su ga vile istukle. Grozna kazna sustiže i onoga tko gaci kamenčić u jamu i pogodi vilinje dijete u koljevci. Tada se iz dubine može čuti samo bijesna kletva kojom vile osiguravaju da takav čovjek zauvijek ostane bez pomlatka.

3.2. Psihološke karakteristike vila

Iako je danas uvriježeno mišljenje da vile najčešće predstavljaju dobrotu i čistoću, njihova simbolika u usmenoj književnosti je nešto drugačija. U pučkoj predaji vile su utjelovljenje dva svojstva – dobra i zla. „Prema Kukuljeviću vile u našem narodu uobličene su u tri elementa - u zraku, na zemlji i u vodi ... "vile zračne" uvijek su dobre, "vodene uvijek zlobne", a "zemne" su vile dosta prevrtljive-čas dobre, čas zlobne“ (Đurić, 2001; str. 289).

Vile su obično same, jedino kada plešu u kolu, tada ih bude desetak. Ne vole da ih se ometa u njihovom plesu pa često onoga tko ih vidi ili prekine u plesu snađe loša sudbina. Vile se lako uvrijede i vrlo su osvetoljubiva bića pa nerijetko iskale sav svoj bijes na ljudima koji im se zamjere, to je razlog zašto se ljudi vole držati postrance. Također, ukoliko neki čovjek bez ikakvog povoda vili učini dobro, ona će ga nagraditi i vratiti mu dvostrukom mjerom. Predaja *Vile s Drave* prikazuje starca koji je ostavio ribe na prozoru da se vile najedu kada mu dođu pjevati.¹⁹ Mogle su jesti koliko god su željele, a budući da se vilama to svidjelo, starac je uvijek imao pune mreže. Vile posebice vole kada im netko napravi hlad i zakloni ih od sunca dok one spavaju. Dokaz tome stoji u čak tri predaje koje sve tematski pričaju upravo o tom činu. U priči *Djevojka vili hlad načinila*, djevojka je ugledala vilu koja je zaspala pod lijeskom, a sunce joj zasjalo preko lica.²⁰ Djevojka je granom zaklonila sunce te joj je vila ispunila želju i darovala klupko. Druga priča *Vile daju snagu* govori o ovčaru koji je pomoću javorovih grana sakrio vilu u hladovinu te ga je ona zauzvrat učinila nadljudski snažnim.²¹ *Kamena ovčica* je treća priča u kojoj je vili starac načinio hlad tako što je odsjekao jasenove grane i postavio ih njoj iznad glave.²² Na to je vila starcu ispunila želju i podarila mu stado ovaca.

¹⁸ Vrkić Jozo (1995.) *Hrvatske predaje*. Zagreb: Glagol, stranica 449.

¹⁹ Vrkić Jozo (1991.) *Vražja družba: hrvatske bajke i predaje o vilama, vješticama, vrazima, vukodlacima*. Zagreb: Vlastita naklada, stranica 106.

²⁰ Isto, stranica 104.

²¹ Vrkić Jozo (1995.) *Hrvatske predaje*. Zagreb: Glagol, stranica 48.

²² Isto, stranica 14.

Priča *Vilinska koprenka* je jako dobar dokaz da se vile osjećaju loše kada nevinom čovjeku slučajno naprave nešto nažao.²³ Momak Ljeljan je ugledao vile koje su plesale kolo, jednoj vili je koprenka zapela za grm te je ona ne znajući da je Ljeljan ispod proklela sve što se nalazi pod tim grmom. Nakon toga, vila je napravila sve što je mogla kako bi poništila što je rekla, a na kraju je pošla s Ljeljanom u ljudski svijet.

Što se tiče odnosa s ljudima, vile znaju biti vrlo manipulativne i svojeglave, često se poigravaju s ljudima i postavljaju im uvjete. U pripovijesti *Mala vila*, vila kraljeviću obećava da će biti njegova ukoliko on bude volio samo nju cijeloga svoga života.²⁴ Kraljević je odgovorio potvrdno no nakon nekoliko godina mu se svidjela druga djevojka te se vila smanjila i zasvagda otišla. Predaja *Ivica vilica* sugerira kako se nikada ne smije reći ono što su vile zabranile.²⁵ U ovom slučaju, vile su curici Ivi: „Ostat ćeš sretna i čestita, ako nas ne odadeš! Ako li nas odaš, propala si, dobro upamti!“²⁶ Iva je svome ocu sve ispričala pa su ju vile pljuskale svaku večer. Onaj tko jednom vidi ili vile, cijeloga života je očaran njima i život mu jednostavno izgubi čar. Pripovijest *Čežnja za vilom* prikazuje mladića koji je slučajno vidio i čuo vili ples i pjev pa ih je želio promatrati.²⁷ Vile mu to nisu dozvolile te je mladiću prošla mladost dok je patio za vilama.

Obzirom da su vile u narodnoj predaji potekle iz „Vražje družbe“, ljudi ih izbjegavaju zato što ih najčešće percipiraju kao zle. Kao i za svako „nečisto“ biće, puk je pronašao što vile otjera od ljudi, od čega bježe i što im smeta. Obrana od vila je pojašnjena u priči *Vilac i vila* u kojoj svatovi putuju brdima Imotske krajine u te pokušavaju doći do vile.²⁸ No, to nije moguće zato što im je put zapriječio pijan čovjek koji „...zijevenu prije sna, te prekrsti sebi usta. Prekriži tako i zrak nad sobom, sve do neba.“²⁹ Iz tog razloga je svadbena povorka morala obilaziti zrak koji je prekriven svetim križem. Križ je stoga znamen koji tjera vile i koji ljudi koriste za zaštitu.

²³ Vrkić Jozo (1995.) *Hrvatske predaje*. Zagreb: Glagol, stranica 68.

²⁴ Isto, stranica 34.

²⁵ Isto, stranica 12.-13.

²⁶ isto

²⁷ Vrkić Jozo (1991.) *Vražja družba: hrvatske bajke i predaje o vilama, vješticama, vrazima, vukodlacima*. Zagreb: Vlastita naklada, stranica 91.

²⁸ Vrkić Jozo (1995.) *Hrvatske predaje*. Zagreb: Glagol, stranica 17.

²⁹ Isto, stranica 17.

3.3. Stanište vila

Vile stanuju u prirodi te ih se ne može vidjeti u selima i gradovima. One žive u šumama, planinama, pustinjama, špiljama i jamama, na oblacima, livadama i oko voda. Postoje razne vrste vila koje su dobile nazive prema staništu u kojem žive, osobini koju posjeduju ili fizičkom obilježju. Vila drvarica živi u krošnjama. Vila morkinjica obitava u spilji pokraj mora. Vile se u narodu nazivaju planinkinja, diklica planinska, nagorkinja, zagorkinja, vodena, zdenčja, potočna, morska, gizdava, lijepa, bijela, crna, zlatnokrila.³⁰ Vilama je stan gotovo svaka planina, a u usmenoj književnosti najčešće se spominju Prolog, Mosor, Biokovo, Velebit, Crljene stine i omiška klisura. Odmorište vila je otočić Jabuka, vjerojatno zato što je najudaljeniji od kopna te na otvorenom moru gdje je bilo teško pristupiti nekoć kada su se brodovi pokretali na vesla. Vile žive čak i na zvijezdama i u oblacima. Nešto davno, postojalo je sedam vila ladarica koje su okolo hodale od Jurjeva do Ivanja. Prije nego što je stvoren svijet, one su pjevale, ali od kada je vjera promijenila svijet, one su se nastanile na zvijezdama. Za oblačnih noći, kada ih ljudi ne vide, one plešu dok ih obasjava nebesko svjetlo. Na svaki stari petak, vila doleti s neba i uči žene kako liječiti i koristiti se, onime što danas nazivamo, alternativnom medicinom. Morske vile dolaze na površinu za vrijeme mjesečine i plešu.

Vile većinom sakrivaju svoje domove na nepristupačnim terenima ili najudaljenijim mjestima. Razlog toga je taj što vile ne žele da ljudi znaju gdje žive. To dokazuje i priča *Vile i djeca* u kojoj vile prijete djeci da ne smiju reći da su bile s njima niti nikome ne smiju odati gdje vile žive.³¹ Budući da djeca to ipak učine i sve kažu roditeljima, snađe ih velika bolest. Druga djeca nikada više nisu pronašla tu špilju. Mnogi hrabri momci su na silu pokušali ući u vilinje domove no bezuspješno. U predaji *Vilinske vrleti* mladić pokušava ući u špilju u kojoj žive vile no nikako ne uspijeva, kao da mu neka sila ne dozvoljava.³² Pastiri mu govore: „Ma, u špilju ne smije nitko proviriti, ako ga same vile ne zovu.“³³ Mladić zatim odluči otići k Črnoj jami gdje ga nikakva sila nije spriječila da uđe. No, čim je unišao, zalutao je i izgubio se u mračnoj špilji te mu je ona postala grobom. Vile žestoko brane svoje domove od nepozvanih gostiju. U knjizi „Vile hrvatskih pisaca“ stoji takva potvrda. Naime, mletački brodovlasnik je odlučio posjeći stabla crnogorice s Velebita no u tome ga je spriječila vila koja je poslala buru

³⁰ Vrkić Jozo (1995.) *Hrvatske predaje*. Zagreb: Glagol, stranica 446. – 447.

³¹ Isto, stranica 38.

³² Vrkić Jozo (1991.) *Vražja družba: hrvatske bajke i predaje o vilama, vješticama, vrazima, vukodlacima*. Zagreb: Vlastita naklada, stranica 129.

³³ isto

i otjerala ih.³⁴ Bura je sila prirode koja prema vjerovanju može dolaziti od vila koje su savladale zakone prirode i kontroliraju ih. Priča *Žena vila* pokazuje da vile mogu predosjetiti kakvo vrijeme će biti zbog svoje jake povezanosti s prirodom, a neke vile čak mogu i upravljati izmjenom vremenskih prilika i neprilika.³⁵ U toj pripovijesti je vila zavoljela mladića i živjela s njime u ljudskome svijetu. Vila svojoj svekrvi govori da pšenicu treba požeti iako još nije spremna. Svekrva gundā, ali ju poslušā. Udarila je silovita tuča koja je uništila sve usjeve pa svekra shvaća da ih je vila spasila od gladi.

Nekoć davno dok su vile još hodale svijetom, sve je bilo rodno i plodno. Kriju se otkad se psuje i otkad je na svijet došla puška. Posebice im je smetalo što pastiri više ne sviraju i pjevaju nego su uzeli bič u ruke i tuku stoku. Ponekad se može čuti kako vile samotno sjede i plaču na nekoj pustoj stijeni. Predaja kaže da je ostala još samo jedna vila koja se krije od svih.

³⁴ Zalar Diana (2003.) *Vile hrvatskih pisaca*. Zagreb: Golden marketing, stranica 26.-27.

³⁵ Vrkić Jozo (1991.) *Vražja družba: hrvatske bajke i predaje o vilama, vješticama, vrazima, vukodlacima*. Zagreb: Vlastita naklada, stranica 127.

4. VRAŽJA DRUŽBA

U knjizi „Vražja družba“ prvi puta su prikupljene bajke, predaje i pripovijetke o mitskim bićima – vilama, vješticama, vrazima, vukodlacima te raznim drugim nadnaravnim stvorenjima. Sve priče koje se pojavljuju između korica ove knjige su do prije „Vražje družbe“ bile tek usmena predaja koja je živjela u domovini i dijaspori. Budući da hrvatski narod živi i van države, u knjizi su sakupljene priče Hrvata iz Bosne i Hercegovine, Hrvata iz Bačke, Hrvata iz Srijema, Hrvata iz Boke Kotorske, Hrvata iz Austrije, Hrvata iz Italije, Hrvata iz Mađarske. Hrvata iz Rumunjske te Hrvata iz Slovačke.

U nekim krajevima se prikupilo manje priča iz usmene književnosti zato što je izbor bio oskudniji dok su u drugim krajevima sakupljači marljivo čuvali takvu književnost. Vrkić ističe kako je pri sabiranju priča jako pazio da nehotice ne uzme tuđu: „Držali smo se stoga posve provjerenih izvora, kako bi pripadnost ovih pripovijesti bila neprijeporna.“³⁶ Iz tog razloga je Vrkić na kraj knjige stavio popis izvora kojima se služio u prebiranju.

Iako je ove pripovijesti o nadnaravnim bićima najbolje čitati u izvornom obliku, time bi se zakinulo dječje zanimanje za njih. Razna narječja na kojima su izvorno zabilježene priče pokazuju bogatstvo i raznolikost hrvatskog jezika. Djeci bi takvo štivo bilo gotovo nerazumljivo i pomalo zastrašujuće, a to je ono što ne želimo. Cilj je zainteresirati i zaintrigirati djecu kako bi ona sama čitala ono što su odrasli nekoć slušali.

Neki izvorni nazivi usmenih priča morali su biti promijenjeni kako bi se postigla cjelovitost. Naime, i sami kazivači su često raspravljali kako se koja predaja naziva, nisu se svi mogli složiti oko naslova. Vrkić u *Napomeni o obradbi* u knjizi „Vražja družba“ još ističe kako njegov posao nije znanstven te da on samo pokušava privući današnje čitatelje ovoj knjizi. Mnoge pripovijesti iz knjige su obrađene i prepričane na književni jezik kako bi bile dostupne široj populaciji a ne samo stanovnicima podneblja koje razumije to narječje. Naravno, u pričama se i dalje osjeti dašak podneblja iz kojeg dolazi, i dalje se može naći pokoja izvorna riječ ili izraz.

Neke izvorne pripovijesti su se morale skratiti zato što su bile predugačke i pune detalja. Između ostalog, određene priče su sklopljene od nekoliko manjih čime se stvaratelj „Vražje družbe“ i sam na neki način prometnuo u pučkog pripovjedača. Kod takvih djela se što više

³⁶ Vrkić Jozo (1991.) *Vražja družba: hrvatske bajke i predaje o vilama, vješticama, vrazima, vukodlacima*. Zagreb: Vlastita naklada, stranica 285.

nastojala sačuvati umjetnička vrijednost. Obrađivač je naročito nastojao zadržati melodioznost i milozvučje hrvatskog pripovijedanja.

Zašto se ova zbirka usmenih pripovijesti uopće zove „Vražja družba“? Prema vjerovanju, vražja družba su zli duhovi koji su proizašli iz Kainova roda. Kada je po biblijskoj priči Kain ubio Abela, Bog ga je zapitao gdje mu je brat, a Kain je rekao da on nije stražar svojega brata. Tada mu je Bog rekao: „Krv brata tvoga iz zemlji k meni viče. Stoga, budi proklet na zemlji koja je rastvorila usta da proguta s ruke tvoje krv brata tvoga.“³⁷ Bog mu je poručio kako će od sada Kain biti stražar cijeloga svijeta te da će se od njegove krv kotiti vukovi, zmije, vile, zmajevi, morine, stravine i vadine koje će činiti zlo i plašiti ljude. Kada su još stari Slaveni bili mnogobošci, imali su nazive za sva zla bića koja su mogla postojati. Dobra stvorenja ostala su samo u imenima brjegova i rijeka, a „Bijesi“, zla stvorenja koja stvaraju probleme, još uvijek muče narod.³⁸

„U Vražjoj družbi nastalo je najčvršće, dosad nepoznato prožimanje dviju poetika – usmenoknjiževne i pisano-književne – i u cjelokupnoj hrvatskoj književnosti ovakav slučaj jedva da je poznat. Vrkićev tvorbeni postupak afirmirao je pak jednu, a nije zapostavio drugu književnost.“ (Josip Kekez)³⁹

4.1. Vila posvađuša

Prolazio čovjek sa ženom pustim poljem. Nikada jedno drugome ne rekoše crne ti oči u glavi, a sad se žena iz čista mira na muža izdera:

- *Mrcino, kako ti se to vuku kola?!*

Muž bi je najradije pucnuo bičem, ali se suzdrža. Ta nikada na svoju ženu nije dignuo ruku. Kako bi, kad mu goji nejačad i skrbi se za kuću. I lijepo ti on sađe s kola. Ostade na putu uvrijeđen. A žena konje potjera.

Ostao čovjek sam u pustu polju. A već se i večer spušta. Nejasna mu staza. Zaluta u neku šikaru. A kad tamo u gustišu sjedi djevojka. Oči joj velike kao trnjina.

³⁷ Biblija (2012.) Zagreb: Kršćanska sadašnjost, stranica 3.

³⁸ Vrkić Jozo (1995.) Hrvatske predaje. Zagreb: Glagol, stranica 423.

³⁹ Hrvatske predaje. URL: <http://jovzvrkic.com/hrvatske-predaje>

Ne zna zašto, uplaši se njezina pogleda. Brzo on natrag. Vuče se i vere dok ne izađe iz gustiša. Misli, pomози Bože, naći će puta.

Ali, nasred se staze uhvatio neki oblak. Ne vidi prsta pred okom. Ne zna kud će ni kako će. Gleda gore, oblak se orosio oko grana. Bože, ne može ni naprijed ni natrag.

Pipajući nađe nekako stazu, pa kad je banuo na čistinu, a ono neki bijeli konj na križopuću. Tri puta mu kimne glavom, zatrese grivom, a onda njisne i nestane ga dok bi okom trepnuo.

Ni živ ni mrtav dovuče se nekako u selo. Neće on ženi, nego traži majku.

- *Mamo, mamo, kako nastradah!*

- *Što ti je? – mati će.*

Reče:

- *Posvađah se sa ženom, pa sam sašao s kola, a kad sam zašao u šikaru, tamo sjedi neka djevojka, a oči joj kao trnjina. Uplaših se, mamo, jako se ubojah. I onda izađem iz gustiša, a diže se neki oblak, zatim se na križopuću prepriječi bijeli konj. Napokon nađoh lijepu stazu i njome dođem doma sav satrven.*

- *Uh, to je bila vila – mati će. – Posvađala te sa ženom, sebi te htjela. Dobro da nisi prišao k njoj, na bijelome bi te konju odvela u oblak.*

I muž se sa ženom izmiri odmah. ⁴⁰

Priča je najzastupljenija u Baranji i Mađarskoj. Vrijeme radnje je predvečerje i večer. Budući da se u tekstu nalazi rečenica „A već se i noć spušta“, zaključujemo da se sva prethodna radnja odvijala netom prije toga. Kroz ostatak testa čovjek jedva pronalazi put kojim će se izbaviti iz nevolje što podržava pretpostavku da je noć. Mjesto na kojem se odvija radnja je na početku priče pusto polje što saznajemo odmah iz prve rečenice. Kada žena ode s konjima, čovjek zaluta u šikaru, iz šikare ponovno u polje pa uspije doći do sela.

Iz priče iščitavamo da postoje četiri lika: čovjek, žena, vila i majka. Čovjek kao središnji lik postupa kako bi najveći broj ljudi postupio. U početku je zbunjen i ne shvaća zašto se njegova žena tako ponaša, uvrijeđen je. Želi i on njoj svašta reći i lupiti je bičem, ali zaključuje

⁴⁰ Vrkić Jozo (1991.) *Vražja družba: hrvatske bajke i predaje o vilama, vješticama, vrazima, vukodlacima*. Zagreb: Vlastita naklada, stranica 90.

da je bolje da šuti, ipak ju poštuje i cijeni. Nakon što mu žena ode, čovjek ugleda vilu koje se uplaši te počne bježati kako bi što prije pronašao put kući. Za njega tada započinje razdoblje straha od kojega se na kraju oslobodi tako uspije pronaći selo. Kada mu je majka ispričala da ih je to vila pokušala razdvojiti, muž uviđa problem i pomiri se sa ženom. Vila koja se pojavljuje u priči je takozvana vila posvađuša. To saznajemo iz majčinog objašnjenja na kraju pripovijesti. Nije rijetkost da vile u predajama pokušaju odvojiti muža i ženu te prisvojiti muškarca. Takve vile su zle, sebične i pohlepne. Iako je vila vidjela da je čovjek prestrašen, ustrajno ga je nastavila progoniti sve dok nije uspio pobjeći. Žena iz priče je nagla u donošenju svojih odluka. Čovjeka kojeg je voljela cijeli život odjednom vrijeđa i ponižava. Pada pod utjecaj vile i ostavlja muža na polju. Na kraju priče se pojavljuje čovjekova majka koja živi u selu. Ta majka dobronamjerno govori sinu sve što zna o vili posvađuši. Po rečenici: „Dobro da nisi prišao k njoj...“, vidimo da je majci drago što je njen sin izbjegao potencijalnu nesreću, a po tome možemo zaključiti da je majka iskrena, da voli i brine za svoga sina.

U priči je prisutna metamorfoza vile iz jednog oblika u drugi. Prvo je vila u svom vilišnjem obliku, zatim se pretvori u oblak a potom u konja. Dijelovi priče koji to potkrepljuju su trenutci kada vila/ oblak/ konj nastoji pratiti i oteti čovjeka. Svakoga puta je vila pokušala prepriječiti put muškarcu koji je očajnički tražio spas. Prvo ga je pogledala svojim velikim očima kojih se uplašio, zatim se oblak nadvio nad njega izazvavši potpuni mrak, a onda mu je bijeli konj zaklonio stazu. Još jedna nadnaravna stvar koja se dogodila u priči, a koja je djelo vile je iznenadna pojava mržnje prema voljenom čovjeku. Muž i žena su dugo godina bili sretni, stvorili obitelj i nikada si nisu rekli niti jednu ružnu riječ. No, iznenada žena mijenja svoju ćud i okomi se na muža. Mržnja, koje do sada nikada nije bilo, prepriječi se između dvoje supružnika pa žena izgrdi muža i ostavi ga na cjedilu daleko od kuće.

Ova priča želi potaknuti ljude da slijede svoje instinkte i ustraju u onome za što misle da je ispravno. Da se čovjek posvađao sa svojom ženom, vila bi ga odvela. Ovako, on je bio jači od svih nedaća zato što nije dozvolio da jedan ženin čin baci u zaborav sve godine u kojima su skladno živjeli.

4.2. Mali posisao vilu

Pastirići pasli živinu. Najmanjega jači tukli i silili da im skuplja ovce kad se razbjegnu. I tako uvijek. Mali plače, a jači ga tuku. Tako jedamput mali svrće živinu, a neka žena stoji pod stijenom.

- *Zašto plačeš? – pita maloga.*
- *A, uvijek me tuku – veli mali. – I moram im svraćati živinu.*

Veli mu ta žena:

- *Hodi ti ovamo, hodi ti k meni!*

Izvukla sisu i dala mu da je posisa. I kako je on posisao vilu, onako postao jak i srčan.

Bila je to vila.

Tako ga je dobro ukrijepila, da ih je sve istukao, kad mu prvi put zapovjeda da im svrne blago. Svraćali oni sad njemu. Toliko ga se bojali, da se ne usudiše ni pitati – otkud mu najednom ta jakost?!⁴¹

Priča potječe s otoka Brača, iz splitskog arhipelaga. Vrijeme radnje se ne može točno odrediti, jedino se u uvodnom dijelu priče spominje kako stariji maloga tuku već neko vrijeme. Jedino što se može zaključiti je da radnja traje za vrijeme dana jer pastiri ne odlaze sa svojom stokom na ispašu po noći budući da one tada spavaju. Radnja dominira otvorenim prostorom, najvjerojatnije je riječ o polju u kršu budući da je to najzastupljeniji oblik reljefa na otoku Braču. U priči se spominje da „neka žena stoji pod stijenom“ te je to jedini trag iz kojega stvarno doznajemo nešto o mjestu radnje.

U priči se pojavljuje nekoliko likova: Mali, vila i pastiri. Kao što samo ime govori, Mali je najmlađi i najmanji a ujedno i središnji lik. Dječak mora slušati starije koji ga iskorištavaju pa zato on radi postao sviju. Zbog tog položaja među drugim pastirima, Mali često plače. Nakon susreta s vilom koja ga podoji, dječak postaje „jak i srčan“. Od toga trenu svi strahuju pred njim i izvršavaju njegove zapovijedi. Postaje sretan zato što je sve došlo na naplatu. Vila iz priče je dobra i pomaže dječaku. Ona uočava nepravdu koja je počinjena nad Malim i ispravlja ju. Pastiri na početku priče zloupotrebljavaju svoj položaj i zlostavljaju dječaka, tuku

⁴¹ Vrkić Jozo (1991.) *Vražja družba: hrvatske bajke i predaje o vilama, vješticama, vrazima, vukodlacima*. Zagreb: Vlastita naklada, stranica 108.

ga i maltretiraju. Bezobzirno ga šalju da sakuplja stoku. Nakon što Mali dobije snagu, boje ga se, sakupljaju stoku za njega i ne usude ga se išta pitati.

Ova pripovijest čitateljima približava jednu osobinu vila – one čovjeku mogu dati nadljudsku snagu. Vila je svojim mlijekom Malome prenijela dio moći koje ona posjeduje. U priči *Vile daju snagu*, majka vila poklanja jakost ovčaru koji je pomogao njezinoj kćeri. Daruje mu natprirodnu sposobnost baš kao što je to bio slučaj s Malim. Predaja *Vila doji navrh brda* ukazuje na drugu sličnost.⁴² U toj pripovijesti vila napušta svoga muža, ali sina dolazi dojiti svakoga dana. Simbolika dojenja u predajama nije prisutna samo kako bi se prikazalo da žena želi nahraniti dijete već je riječ o pomoći, o dubljoj povezanosti s malim bićem.

Pouku koju čitatelji trebaju izvući iz ove priče je da nikada ne rade drugima ono što ne žele da drugi rade njima. Pastiri u priči su maltretirali Maloga, a onda su na kraju sami saznali kako je to biti maltretiran. Ponekad treba dobro razmisliti o riječima iz Gundulićeva *Osmana*:

„Kolo od sreće uokoli
vrteći se ne pristaje:
tko bi gori, eto je doli,
a tko doli gori ustaje.“⁴³

4.3. O vilama sve najbolje

Bile vile u špilji. I u zoru bi ljudi, hodeći u planinu, odatle ćutjeli miris pečenoga kruha. Ali se uklanjali vilinskih špilja.

A nekoga gladnog pastirića primamio taj vonj kao mrava. Uzlizao on uz planinu i došao vili pred špilju. Nije se bojao vile, tek malo se uplaši vidjevši joj konjska kopita.

- *Mali moj – prva će vila – ali si gladan?*
- *Jesam, dobra vilo – veli dječak. – A kruh lijepo vonja.*
- *Dođi! – i dade mu vila toploga kruha.*

⁴² Vrkić Jozo (1995.) Hrvatske predaje. Zagreb: Glagol. stranica 62.

⁴³ Gundulić Ivan, Osman. eLektire.skole.hr URL: http://gimnazija-sb.com/portal/wp-content/uploads/2015/02/gundulic_osman.pdf Stranica 3.

I pastirić se pohvali drugim pastirima:

- *E, ma znate li vi da su gore vile. Znate, onamo gdje orlovi slijeću.*

A bile su vile pod samim orlovim gnijezdom.

- *Idem i ja, neka mi dadu kruha – reče drugi dječak, pa potrča uz goru. No, kad im vidje kopita pred špiljom, zakloni se za gomilicu. Viri i govori sa sobom, sav u strahu:*

- *Jož, lijepo su gore, ali imadu noge od konja!*

Vila čula šapat. Uzela iglu i ubola maloga u oko, dok je virkalo za gomilicom. Kako ga ubola, zaplače on i otrči k pastirima.

- *Što ti je? – pita ga prvi dječak.*

- *Ubole me iglom. Ništa ne vidim.*

- *A zašto si im gledao noge – prvi će dječak – zašto ih nisi gledao gore. I ne rekao im kakve su im noge, nego ih pohvalio kako su lijepo gore. Bješe reći: „Gle, kako su lijepo!“ a ne: „Jož, kakve su im noge!“ I dale bi ti kruha, i ne bi osta bez oka!*

I taj mali ostao bez očinjega vida, a onaj prvi dobivao od njih uvijek kruha. Bijaše već mladić, a pohvali ga vila:

- *Znaš, ti si nama drag, jer nikad ne pričaš što vidiš!⁴⁴*

Ova priča vuče svoje korijene s otoka Brača. Vrijeme u kojemu se događa radnja je u svitanje: „I u zoru bi ljudi, hodeći u planinu, odatle čutjeli miris pečenoga kruha.“ Kasnije se u priči spominje da je mali pastir već mladić pa se na taj način riješio protok vremena. Već iz prve rečenice doznajemo da je većina radnje smještena u špilju koja se nalazi u planinama.

U priči se spominje nekoliko likova: prvi i drugi pastir, vile i ljudi. Ljudi koji su hodali po planini su znali da se u špilji nalaze vile, ali su se bojali prići. Sve dok jednoga dana dječak nije sakupio hrabrost i prišao vilama. U trenutku kada je vidio konjske noge, dječak nije smio pokazati gađenje već je snalažljivo započeo razgovor s njima. Bio je gladan te je shvatio da ako ne bude spominjao noge, one će ga stalno hraniti. Odmah se pohvalio drugim ljudima koji su bili u planini, a kada je to čuo drugi dječak, ponesen glađu, odjurio je u špilju. Ubrzo je

⁴⁴ Vrkić Jozo (1991.) *Vražja družba: hrvatske bajke i predaje o vilama, vješticama, vrazima, vukodlacima*. Zagreb: Vlastita naklada, stranica 132.

ugledao konjske noge te se jako uplašio i prokomentirao njihove noge. Zbog svoje nepromišljenosti je ostao bez vida. Vile iz priče se lako uvrijede i poduzimaju rigorozne korake kako ne bi se osvetile onima koji ih makar malo povrijede. Nasuprot tome, gostoljubive su prema onima koji ne govore ništa protiv njih. Vole kontrolirati ljude, zato se i naziv predaje i zove *O vilama sve najbolje*. Posljedice mogu biti kobne za onoga tko ne zna da je to tako.

Pouku koja se može izvući iz priče je da neke stvari treba prešutjeti. Da drugi dječak nije rekao ništa protiv vila, jeo bi svakoga dana kruh zajedno s prvim dječakom. Na samome kraju vile govore jednu rečenicu koja glasi: „Znaš, ti si nama drag, jer nikada ne pričaš što vidiš!“ To dokazuje da su vile svjesne posjedovanja konjskih nogu, ali ne žele da drugi pričaju o tome. U ovome slušaju, prvog dječaka je spasilo njegovo razmišljanje i reakcija. On tvrdi da se vilama treba reći da su lijepe, bez spominjanja njihovih nogu. Inače, takve greške bi mogle skupo koštati.

4.4. *Vilinje djetesce*

Bijaše stari Gambo Bitunjac, živio u planini kod ovaca. Ostario već i jedva išao za blagom. I tako pazeći ovce s mukom, neko jutro nađe nepoznatu djevojčicu, malenu od sedam godina. U trnju joj se kosa zaplela.

- *Mala, mala – zove pastir.*

A malena ne razumije ništa i samo se u trnju trza. I kad bolje pogleda, a ono joj noge magareće i magareća joj kopita.

I otplete on tu curicu iz trnja. Lati je i sveza za remen:

- *E, baš ćeš mi, s takvim nogama, lako trčati za ovcama!*

A kad s njom dođe u kolibu, sveza je remenom za postelju. Djevojčica se više ne trza i posve se primirila. Usnuo i Gambo Bitunjac.

Ali, negdje oko ponoći, dođe viličina majka:

- *A, Gambo Bitunjac – budi ga vikom – a, vrati moju malu!*

Stari se gradi da spava.

- *A, Gambo Bitunjac – protresa ga za ramena – vrati moju malu!*

Šuti Gambo, ali to je čula mala vila. Rasplakala se i uzvrvala:

- *A, majko, a, majko!*

Veli vila:

- *Došla mati po svoju malu!*

*I puhne strašan vjetar. Najprije krov raskrije, zatim zidove raznese, a najposlije odnese postelju. Odletjela i mala vila, s majkom lijepo otprhnula.*⁴⁵

Priča potječe od naroda okolice Sinja, iz Dalmatinske zagore. Početak radnje odvija se ujutro dok se u ponoć odigrava svršetak priče. Mjesta koja se spominju su planina na kojoj starac živi, na kojoj je trnje u koje se mala vila zaplela i na kojoj je koliba gdje starac odvodi vilu.

Tri su lika u priči: starac Gambo Bitunjac, mala vila i majka vila. Starac ima već puno godina i teško mu je sakupljati stoku pa je oduševljen kada susretne malu vilu za koju je odmah skovao plan kako će mu pomagati u ispaši. Njegov čin otimanja male vile je dokaz sebičnosti, bezobzirnosti i pohlepe. Ne razmišlja o tuđim pravima i željama nego samo o svojim potrebama. Čak je i vezao malu vilu kako mu ona ne bi pobjegla. S druge strane, mala vila je tek dijete od sedam godina koje je uplašeno i nemoćno. Kosa joj se zaplela u trnje pa se nije mogla osloboditi, a onda je iz jednog zla upala u drugo. Majka vila je bijesna na starca koji je oteo njezino dijete čija je ona zaštitnica. Kada sazna što je starac učinio, majka vila postaje bijesna, želi se osvetiti starcu što na kraju i učini oduzevši mu sve do čega mu je stalo a potom uzme i njegov život.

U priči se primjećuje kako je majka vila snažno povezana s prirodom zato što šalje siloviti vjetar na starca. Vjetar je toliko jak da prvo otuše krov s kolibe, zatim raznese zidove, a na kraju odnese i krevet u kojemu je starac spavao. Budući da se takav vjetar ne stvara sam od sebe u prirodi, pretpostavlja se da je riječ o natprirodnim silama koje vila posjeduje.

⁴⁵ Vrkić Jozo (1991.) *Vražja družba: hrvatske bajke i predaje o vilama, vješticama, vrazima, vukodlacima*. Zagreb: Vlastita naklada, stranica 110.

Poruka koju ova priča šalje je podosta jaka. Ona govori koliko je bitno da ne prisvajamo nešto što nam ne pripada. Ako nekome otmemo njegovo, mogli bismo zbog toga nastradati. U narodu je poznata ona izreka - „Tko se mača laća, od mača i pogiba.“⁴⁶

⁴⁶ *Latinske mudre izreke.* <https://www.ktf.unist.hr/alumni/docs/latpos.pdf>

5. HRVATSKE PREDAJE

„Narod bez predaje, lako se predaje,“ poruka je koja stoji na koricama ove knjige. Njome Jozo Vrkić čitateljima želi poručiti koliko je bitno da hrvatski narod ima zajedničku prošlost koja ujedno osigurava i zajedničku budućnost. Narodu je potrebno nešto za što će se „držati“ kada dođu teška vremena.

Nakon što je 1991.godine izdana „Vražja družba“, autor se nije zaustavio u prikupljanju i obrađivanju priča iz usmene književnosti. Zato je 1995.godine izdao „Hrvatske predaje“, poboljšanu i usavršenu verziju zbirke pripovijesti hrvatskog naroda. U knjizi se nalazi 250 najljepših predaja te 40 antologijskih izvornih. U pričama se su nastojala zadržati antologijska, tematska i teritorijalna načela kako bi one bile najbolje te da budu iz svih krajeva Lijepe naše. U izboru se Vrkić nije držao strogih mjerila koja razlučuju predaju od drugih pripovjednih oblika zato što bi ga to sputavalo u odabiru najzanimljivijih priča.

U pričama se mnogo puta pojavljuje simbol smrti, to je zbog toga što čovjeka taj strah prati od rođenja. Susret sa smrću u usmenim predajama je snažan, ali se nikada ne smije uskratiti mladim čitateljima koji trebaju upoznati duhovnu ostavštinu svojih predaka. Nasilje, divljaštvo i krvoproliće u usmenoj književnosti uvijek ima svoje pročišćenje i svoj razlog postojanja. Zbog toga nasilje zamjenjuje kulturno ponašanje u usmenim predajama.

Na kraju knjige se nalazi rječnik nepoznatih riječi i Rječnik mitskih bića u Hrvata. Navedeni su izvori svih priča te njihova antologija. Knjiga je ukrašena krasnim crtežima starih majstora.

„Osim začudnog jezika, Vrkićeva zbirka iznenađuje i začudnim postupcima, koje kombinira pri obradbama izvornih usmenih tvorba. Vrkić je izdinamizirao dijalog, a epsko ponavljanje pretvorio u lirsko produbljivanje. Odatle kratka, jezgrovita rečenica, koja uvijek uzbuđuje čitatelja.“ Slobodna Dalmacija⁴⁷

⁴⁷ Hrvatske predaje. <http://jozovrkic.com/hrvatske-predaje>

5.1. Dvije vile na uzglavlju

Mladiću mrsko bilo služiti vojsku, pa uteče u Bosnu. Krio se ondje pod tuđim imenom. Služio u nekoga bega, čuvao mu najboljega konja. I, kad su se livade pokosile, veli beg njemu: „Napasat ćeš mi konja samo obnoć, jer mi ga po danu muhe i obadi kolju!“ Mladić bi mu povezao prednje noge i legao uza nj omotan ogrtačem. Usnuo uz konja. Kad, neku ga noć probude djevojke podhukujuć:

- Uu, Marko, uu, dođi amo!

Prene se on i ugleda djevojke preko rijeke, plešu i zovu ga k sebi u kolo. „Tko je njima otkrio, da se ja zovem Marko!“ prestraši se Marko Zdilar. Premre posve kad mu opet podhuknu:

- Uu, Marko Zdilaru, uu, dođi amo, dođi k nama!

I Marko bi htio k djevojkama, ne bi on s njima u kolo, veselja mu nestalo, nego da ih priupita, kako ga one to poznaju. Pošao bi odmah, ali je rijeka među njima:

- Ne mogu, od vode ne mogu!

- Ne budi kukavica, Marko, samo preskoči rijeku. Ne boj se, nećeš u vodu!

Zaleti se Marko i preskoči široku rijeku kao da je potočić. I vidi on sve su to djevojke jedna od druge ljepša, zaboravi on strah i s njima se zaigra. Ljubio on grlio sad jednu sad drugu, dok u zoru ne reče mu jedna djevojka:

- Sviće! Dosta je, sad preskoči rijeku!

I opet se Marko zatrči i lako vodu preskoči, legne uz konja da malo odspava, ali mu san na oči ne pada. Sad ga strah. Pokrio glavu ogrtačem i sve premišlja: „Otkud one djevojke u gluho doba? Kako sam onako lako preskočio toliku vodu?“ I kad se on razgrne da konja pogna u staju, a ono mu nad glavom dvije djevojke sjedu, dvije najljepše koje je ljubio najvećma:

- Ne boj se, Marko, mi smo vile! U Bosni je običaj, koju djevojku miluješ, ona ostaje tvoja. Zato se od tebe rastati nećemo nikad!

I pratile ga te djevojke svuda, pomagale mu u svakome poslu, a nitko ne vidi da su djevojke uz Marka. Druguje on tako s vilama sretan i presretan, dok jednom u pohode njegovu gospodaru ne dođe sudac. Sjedili baš kod stola, pa kad sudac banu, svi se redom ustaju. Digao bi se i Marko od poštovanja, ali mu na svakom koljenu sjedi po jedna vila. Rasrdi se sudac i

lulom ga išiba: „Magarče, zašto se ti ne ustaneš?!“ Trgnu se tada vile i suca gurnu, skotrlja se on i nemilo se izubija. Slomi ruku i nogu. Stražari skoče i uhite Marka, pa da će s njim u tamnicu. Vile se tada ukažu onome sucu, ali samo njemu, te ti on stražari viknu:

- *Pustite ga na slobodu! Vilen je on čovjek, vile ga vole, ne mogu mu ja ništa. Bolje s njim ne imati posla!*

I mirno on sad živio bez straha od ljudi i vila, dok neku večer vile ne rekoše Marku:

- *Noćas ćemo, Marko, letjeti u tvoje rodno mjesto!*

I obnoć se u zrak on s vilama dignu. Spustiše se na nekoliko livadica, izgrliše se s posestrimama, njihove vilce za junačko zdravlje pitaju, dok ne padnu u nečiju konobu, da se starim vinom okrijepu. Popiju čovjeku sve vino i vile se pomokre u bačvu. Tada reknu:

- *Valja nam odmah u Crljeno jezero, do zore obići naše majke!*

Sve se u zrak diže, i kad nadlete rodnu kuću Markovu, opazi on svoju siromašnu kućicu, potegne ga želja vidjeti svoju majku. Moli on one dvije vile, koje ga nose zrakom:

- *Dajte da i ja barem načas majku vidim!*

I spuste ga one pred hižu. Gleda on, na gumnu je pšenična hrpa, uza nju mu brat Juko spava. Ogrtačem se pokrio po glavi, a kapu nataknuo na kolac. I Marko metne na glavu bratovu crljenu kapicu, a svoj mu fes ostavi na kolcu. U kući kroz okno nazre majku, tvrdo usnula od umora, na mjesecini vidi kako se postarala, gane se i suza mu se muška skotrlja, ali ga vile dignu u visinu, da prije zore i one svoju majku vidu. I kad se Crljenom jezeru, u onim špiljama, izgrle s majkama, dignu se i vrate se u Bosnu. Dolete baš kad se prvi pijevci začuju u ranu zoru.

No, još je sedam godina Marko čuvao begova konja, sedam je godina drugovao s vilama, ali više nije imao veselja. Vuklo ga srce za rodnim domom i za majkom. I jednom on put pod noge dok ne stignu kućnom pragu. Majka sva sretna nađe mu seosku djevojku. I kako se njome oženio, vile one dvije iščeznu. Nikad više nije ih vidio na uzglavlju.⁴⁸

Priča potječe iz Imotske krajine. Teško je odrediti u kojem stoljeću se događa radnja no jasno je da glavni lik Marko bježi od novačenja. Događanja iz priče se protežu kroz nekoliko

⁴⁸ Vrkić Jozo (1995.) *Hrvatske predaje*. Zagreb: Glagol, stranica 19. – 20.

noći koje se odvijaju u sedam godina. Radnja se najvećim dijelom dovija u Bosni, na livadi, pored rijeke, za stolom, na nebu i u Markovoj rodnoj kući. Markova kuća nalazi se u Imotskoj krajini, a to se doznaje tako što vile govore da idu u Markovo rodno mjesto – na „Crljeno jezero“. Crljeno jezero se prevada kao Modro jezero koje se nalazi u blizini Imotskog. Po tome možemo zaključiti da je Markovo rodno mjesto o kojemu vile govore Imotski ili selo u okolici.⁴⁹

U priči je mnoštvo likova: Marko Zdilar, gospodar/beg, vile, sudac i majka. Marko Zdilar započinje svoje putovanje u ovoj priči tako što odbija otići u vojsku. Služi begu i krije se pod lažnim imenom. Dvoumi se oko prilaženja vilama koje ga zovu. Uplašen je, ne vjeruje vilama kada mu kažu da preskoči rijeku i kasnije ne zna tko su one. Sretan je kada postane štićenik vila. S vremenom čezne za svojim domom i majkom. Kada ju posjeti, potpuno se slomi: „...gane se i suza mu se muška skotrlja...“ Nakon sedam godina, Marko je sakupio hrabrost i vratio se kući gdje se skrasio. Vile u priči se vole zabavljati i plesati kola. Kada ugledaju Marka, nagovaraju ga da preskoči vodu i pridruži im se. Poštuju običaj koji nalaže da „...koju djevojku miluješ, ona ostaje tvoja.“ Zbog toga dvije vile prate Marka, pomažu mu i postaju njegove zaštitnice. Čak istuku sudca zato što je išibao Marka. Vile su drugima nevidljive, jedino ih Marko može vidjeti. Za vrijeme putovanja do Crljenog jezera, zaustave se u jednom podrumu, čovjeku popiju svo vino i pomokre se u bačvu. To je dokaz da su vile sebične i da ne mare za ljude koje one same ne odaberu. Marka su izabrale i njemu su uvažile njegovu želju da ode do rodne kuće. Iz primjera u kojem posjećuju svoje sestrice i majku vilu, može se zaključiti da su druželjubive i privržene svojoj obitelji. Iznenadjuće, na kraju priče ne učine ništa nažao Marku koji ih napusti i oženi se drugom djevojkom. Markov gospodar, beg koji se pojavljuje u predaji njemu povjerava svog najboljeg konja. Koliko beg brine i voli svoga konja dovoljno govori rečenica: „Napasat ćeš mi konja samo obnoć, jer mi ga po danu muhe i obadi kolju!“ Ništa drugo se o njemu ne saznaje iz daljeg teksta. Jednoga dana dolazi sudac kojemu se Marko ne ustane te se ovaj uvrijedi pa ga išiba. Kasnije mu se prikažu vile te sudac ne želi imati nikakve veze s njima. Pušta Marka iz zatvora samo zato što se boji vila. U priči se još spominje i Markova stara majka koja je usnula od umora kada se Marko pojavio u rodnom selu. Ugledavši svoga sina nakon toliko godina, majka je presretna.

Jedno od sposobnosti koje vile posjeduju je letenje pomoću krila ili koprenke. U priči vile nose Marka sa sobom na put iz Bosne do Imotske krajine. Lete nebom pridržavajući ga

⁴⁹ Modro jezero. <https://visitimota.com/modro-jezero/>

cijelo vrijeme za što im treba golema snaga. Još jedna njihova prirodna moć je da budu nevidljive kome požele. Vile su se otkrivale samo Marku i sudcu kada je bilo potrebno. Neobična stvar je Markova vještina preskakanja rijeke. Sam govori da neće uspjeti preskočiti, ali kad mu se vile narugaju da je kukavica, odjednom svladava daljinu. Kasnije pokušava shvatiti kako je to uspio. Vjerojatno je odgovor u vilama koje su mu dale silovitost da to učini.

5.2. Vila u snu

Djevojčici nikako san na oči ne dolazaše. Majka ju slaše u postelju, a maloj se nije htjelo usnuti. Stala budna. Mati se naljuti i uhiti djevojčicu da je povede u postelju. Djevojčica se rasplakala. Plakaše, plakaše, pa će joj oštro majka:

- *Ne prestaneš li plakati i ne zaspiš li, zvat ću vile da te odnesu. Jedna je pod prozorom!*

Djevojčica se ustrašila i još se više razbudila. Udri u ljut plač.

- *O, vilo! – majka zaziva. – O, velenice!*

Jaki se vjetar svitla i raskrili prozor. Djevojčica poleti u postelju, zabije glavu pod jastuk. Skupi se sva u strahu.

I dođe vila. Popne se kroz prozor. Stupi u sobu. Uhiti djevojčicu. Odnese je u planinu. I nikada je više ne vidje njezina majka.

Djevojčica se probudi sva u suzama:

- *Ma! Ma! – zvala.*

Sanjaše da ju je vila odnijela. Djevojčica se još strašila. Prozor bijaše otvoren. Mogaše kroza nj ući vila kad god je htjela.⁵⁰

⁵⁰ Vrkić Jozo (1995.) *Hrvatske predaje*. Zagreb: Glagol, stranica 59.

Priča potječe iz pokrajine Molise iz središnje Italije.⁵¹ Radnja se odvija jedne večeri u vrijeme kada djeca trebaju ići spavati. Događaj se zbiva u kući, a to zaključujemo po spominjanju sobe, postelje i prozora.

U priči se pojavljuju dva lika – djevojčica i majka, ali se spominje i vila koja u snu ima drugačije karakteristike nego u stvarnosti. Djevojčici nikako san nije padao na oči pa je ostala budna. Nakon što se majka naljutila, djevojčica je počela plakati. Kako je sve jače plakala, majka je dozivala vilu, a djevojčica je proživljavala svoje najgore strahove. Prestravljeno dijete sanja kako ju vila odnosi i odvaja od majke. Lakne joj kada shvati da je samo usnula ružan san, ali još uvijek je jako uplašena kada primjeri otvoren prozor. Majka djevojčice je ljuta kad primijeti da njezino dijete još ne spava. Shvaća da je jedini način na koji ju može uspavati, prijetnja da će ju vila odnijeti. Zato majka straši svoje dijete ne bi li ono prestalo plakati i zaspalo.

Kada je djevojčica usnula, sanjala je zlu vilu koja je poslala jaki vjetar, popela se kroz njezin prozor i otela ju. Ta vila je došla na majčino dozivanje i napravila točno ono što je majka i rekla. U priči *Vile ga zakopale sa sirom* nalazi se gotovo identičan primjer.⁵² Majka je klela svoga sina zboreći: „Odnile te vile!“ i jednoga dana je dječak nestao. Tražila ga je posvuda te ga je naposljetku pronašla zakopanog u jami. Vile su ga tamo odnijele zato što su čule majku i napravile ono što je govorila. To isto se moglo dogoditi i u priči *Vila u snu* gdje je majka vikala: „Ne prestaneš li plakati i ne zaspíš li, zvat ću vile da te odnesu.“⁵³ Svaki čitatelj je pomislio da se ta radnja obistinila pa svima lakne kada se djevojčica probudi. No, ostaje onaj gorak okus saznajući da je prozor otvoren i da vila još uvijek svakoga trenutka može odnijeti dijete.

⁵¹ Moliški Hrvati. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. URL: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=41608>

⁵² Vrkić Jozo (1995.) *Hrvatske predaje*. Zagreb: Glagol, stranica 11.

⁵³ Isto, stranica 59.

5.3. Nestalo nestao netragom

Bješe neki čovjek. Nestalo ga zвахu. Bijaše jedinac u majke, lijep, skladna stasa i mila glasa. Ali, spavao u pojati sa živinom. I dok je on u staji spavao, vila mu je dolazila. Nije znao kako bi se od nje oprostio, iako mu omilila, zaklela ga ona i teško mu zaprijetila:

- Nikome o meni ne smiješ riječ jednu izustiti!

Naposljetku, ispovjedi se samo svećeniku, znajući da će on čuvati ispovjednu tajnu, a duhovnik ga svjetova:

- Stavi žeravu u lulu, pa jednom rukom joj rastvaraj njedra, svukud je diraj, a drugom rukom ubaci joj žeravu u njedra. Neće ti doći više nikad!

Nestalo tako učini, a vila jauknula:

- Jao meni, jao tebi! Kajat ćeš se ljuto!

Nema više vile.

I Nestalo zaboravio na nju, dok neki dan nije pošao u vinograd. Upregao on volove u kola, natovariv gnoj, da će ga rasuti među trsjem. Volovi vuku polako uz brijeg, jedva potežu na uzbrditu. Najednom se oko njih ovije oblačak. Nestalo ih bičuje da uzađu uz brijeg, misli, nizbrdo će ubrzo izaći iz obaka. I izašli oni iz brijega, kadli se zakovitla neki vihar i ovije ih prašina. A kad se rastupi taj vjetreni oblak, nema više ni volova ni Nestala.

Nestalo sve netragom.

Nisu ga više nikad vidjeli, nisu o njemu ništa čuli. Sve dok neki Ivo nije išao tim istim putem, pa mu se najednom ukaza nekakav oblačić. A u oblaku se nazire Nestalov lik. Ivo ga pita:

- Pa odakle dođe ti?

- Odnikud!

- Pa kud ćeš sad?

- Nikud!

- A nećeš doma? Majka ti posijedila u jednu noć kada te nestalo. Zašto se ne vratiš?

Kad si živ. Ako si živ?

Hodio s Ivom malo ukorak, tek toliko da ga svjetova:

- *Sad se ti požuri, Ivo, pođi u kakav zaklon. Brzo će takav pljusak da će podušiti svakoga putnika. U oblaku sam ja uvijek što je kiša i pljusak.*

I onda se diže onaj oblačić, najprije sitan kao dah, onda se raširi poput mrklih krila, rasprostre se i zasijeva. Ivo jedva umakne u poljsku kućicu. Pa kad prestade pljusak, potrči vododerinom k selu. Materi Nestalovoj sve ispriča:

- *Vidio ga ja, kuma, onako ne vidio puta po kojemu hodam ako nisam, vidio sam ga onako kako ja sad ovdje gledam vas, kuma!*
- *Pa zbilja, vidio si ga?*
- *Jesam, išli smo pet – šest časaka uspred, govorio sam s njim i kazao mi kako uvijek leti s vihrom daždom.*

*Stara mu majka otada pratila svaki oblak, svaki oblačak, bez daha gledala ne bi li Nestala svoga vidjela. Nisu ga više vidjeli nikad.*⁵⁴

Pripovijest potječe iz Baranje iz Mađarske. Na početku priče radnja se odvija po noći, a to znamo zato što se spominje da glavni lik spava u staji sa životinjama. U većini ostatka priče traje dan zbog toga što se u vinogradu radi dok sunce ne zađe. Mjesto radnje je staja u kojoj spava Nestalo i gdje mu dolazi vila te put koji vodi do vinograda na kojemu ga je vila pretvorila u oblak. U ostatku priče nije određeno mjesto radnje.

Likovi koji se nalaze u priči su: čovjek Nestalo, vila, svećenik, Ivo i majka. Predaja započinje opisom čovjeka po imenu Nestalo iz kojega saznaje se sve što je potrebno: „Bijaše jedinac u majke, lijep, skladna stasa i mila glasa.“ Prikaz je to čovjeka kojemu su vile privučene upravo zbog njegovih karakteristika. Svake večeri mu je dolazila vila stoga je otišao svećeniku na ispovijed i po pomoć. Ubacio je vili žeravu u njedra pa je ona nad njega poslala oluju kojom ga je zatočila u oblak. Njegov lik je upozorio Ivu da potraži zaklon pred olujom, zadržao je sve vrednote i nakon svoje smrti. Svećenik koji se pojavljuje u priči pokušava pomoći i daje učinkovit prijedlog što napraviti kako bi se Nestalo oslobodio vile. Vila ne dozvoljava da Nestalo ikome kaže za nju, želi ostati tajna. Povrijeđena je i bijesna zbog napada na sebe te se osvećuje. Nakon što je Nestalo nestao, Ivo je išao istim putem i ukazao mu se oblak. Ivo je odmah prepoznao Nestalov lik i počeo ga ispitivati. Jedva se spasio od oluje koja ga je zadesila. Kasnije Nestalovoj majci prenosi sve što je doživio, želio je da ona zna. Majka tuguje za svojim

⁵⁴ Vrkić Jozo (1995.) *Hrvatske predaje*. Zagreb: Glagol, stranica 24. – 25.

sinom. Njezina čežnja je toliko velika da prati svaki oblak koji se pojavi na nebu ne bi li ugledala svoje dijete.

Natprirodna pojava koja se dogodila u priči zasigurno je djelo vile. Nakon što su se nad Nestalo nadvili oblaci, on je zajedno s volovima nestao. Budući da se kasnije njegov lik pojavljuje u oblaku. Može se zaključiti ili da ga je vila pretvorila u oblak ili da ga je zatočila u oblak. Vile su vrlo povezane s prirodom te se i same mogu preobraziti u prirodne pojave kao što su oblaci. Simbolika kišnog oblaka je odraz osjećaja koji su prožimali vilu kada je izdana. Oblak koji uvijek donosi kišu i uništenje je znak koji će Nestala podsjećati na razoreni odnos između njega i vile samo zato što nije znao kako joj reći da se više ne želi družiti s njom. Išao je duljim i opasnijim putem, a mogao je sve riješiti riječima.

5.4. Kamena ovčica

Starac hodio kroz Malu Krasu. Vidi kraj lokve lijepu djevojku. Sva u bijelu spi na suncu.

- *Sunce će joj opaliti lišce – žao mu nju, pa odsiječe jasenovu kitu, nadstreši joj glavu.*

Udjeli joj hlad i pođe dalje na prstima.

Hodio on stazom. Najedamput, preda nj stupi ona ista djevojka. Bijela lica. Starcu rekla:

- *Starče, ja sam vila. Meni si ti učinio dobro. Udjelao si mi hlad. Išti što god hoćeš od mene i ja ću ti dati!*

Čovjek misli, što mu je najviše u životu treba. Smisli napokon, da bi mu bilo najbolje imati do kraja života dosta vune i mesa, sira i mlijeka.

- *Želim ovaca! – reče vila.*

Vila na to rekla:

- *Dobro, hodi doma i cijelim putem govori: „Tr rogulja, tr mrkulja!“ Ovce vabi. Ma, ne obrni se nazad sve dok ne priđeš u svoj dvor!*

Izrekla to vila i zginula.

Pastir pak krene prema stajama. Hodio sveudilj govoreć: „Tr rogulja, tr mrkulja!“

I kako on govori i hodi doma, tako u Krasi čuje za njim sve šuška. Frcne kamik, šušne grmić. Gre, a srce mu bahće od veselja. Čuje kako se za njim sve jače množe ovce. Stiplju i tepeču.

I što je više papaka, više ga muči dok nagada:

- *Koliko li je ovaca?*

Znade, ne smije se okrenuti, pa s mukom naprijed gleda. No, na uvijaču ne odoli srcu. Skrećući na zavijutku samo jednim okom pogleda nazad: vidio čudo ovaca!

I kako ih vidi, u taj čas, nestalo ih namah. Ovce iščeznu. Samo jedna jedina, koja s gromača skakala, u skoku se skamenila. Stoji ondje još i danas.⁵⁵

Priča potječe s otoka Krka. Radnja se odvija za vrijeme dana, kada je sunce najjače i najviše na obzoru. To potvrđuje rečenica: „Sunce će joj opaliti lišće“ iz koje se saznaje da starac želi vili napraviti hlad kako ju sunce bi moglo opeći. Mjesto radnje odvija se u Maloj Krasi, plaži na otoku Krku.⁵⁶

U predaji se pojavljuju dva lika – starac i vila. Starac je dobronamjerman i brižan, mogao je proći pored vile i ne osvrnuti se ali nije to učinio. Rečenica „Udjeli joj hlad i pođe dalje na prstima“ je dokaz da je starac obazriv i da ne želi probuditi usnulu vilu. Čim je vila izrekla starcu da poželi nešto i ona će mu to ostvariti, starac je promišljeno odgovorio da želi ovce: „Smisli napokon, da bi mu bilo najbolje imati do kraja života dosta vune i mesa, sira i mlijeka.“ Starac je mogao poželjeti veliko bogatstvo, snagu ili vječnu slavu, ali on je skroman i poželio je ono što njega veseli. Ponavljao je riječi koje mu je vila rekla i hodao je stazom koja vodi njegovoj kući no sreću mu je porazila nestrpljivost. Da se nije okrenuo, njegovoj sreći ne bi bilo kraja, no nije mogao dočekati da vidi svoje blago pa je učinio ono što mu je vila zabranila. Vila iz priče je usnula na suncu od umora. Zahvalna je starcu koji joj je učinio hlad pa mu odluči ostvariti jednu želju. U isto vrijeme, vila stavlja starca na test, zadaje mu zadatak koji mora ispuniti ukoliko želi svoju nagradu.

⁵⁵ Vrkić Jozo (1995.) *Hrvatske predaje*. Zagreb: Glagol, stranica 14.

⁵⁶ *Mala Krasa – sjever*. URL: <https://www.info-krk.com/punat/plaze/111/mala-krasa-sjever>

Motiv koji pokreće radnju je starac koji učini dobro djelo. Vila tada započinje raditi nešto neočekivano, pomoću svojih sposobnosti stvara ovce. S obzirom da starac nije ispunio zadatak koji mu je vila dala, odjednom ovce nestaju. Starac je trebao imati više strpljenja i ne uzbuditi se toliko jako, trebao je poslušati staru hrvatsku poslovicu koja kaže: „Strpljen – spašen.“⁵⁷

⁵⁷ *Citati.hr*, URL: <https://citati.hr/hrvatske-poslovice/hrvatska-poslovica-150>

6. RJEČNIK NADNARAVNIH BIĆA

Na samom kraju knjige „Hrvatske“ predaje nalazi se Rječnik mitskih bića u Hrvata. Rječnik sadrži opise 130 nadnaravnih stvorenja koja se pojavljuju u predajama. Neka bića su opisana opširnije i detaljnije dok su druga bića prikazana sažeto i u najbitnijim crtama. Dočarano je kako su ta bića nastala, kako izgledaju, gdje žive, kada se pojavljuju, kakav im je utjecaj na ljude, čine li dobro ili zlo, koje moći posjeduju itd. Pokraj nekih naziva nalaze se i drugi oblici toga imena, na primjer vještica se u nekim krajevima naziva i coprnica, bahorica, čarovnica, štriga... Nazivlja bića su poredana po abecednom redu te su istaknuta tamnijim slovima kako bi se bolje uočavala.

Bića iz usmene predaje koja su objašnjena u rječniku su: anđjel čuvar, babaroga, bjus, blagoslov mladoženjin, bukoč, bukva, bura, čarnica, čmelar, čarnica, čovik morski, čovičac, čovjek divlji, čovjek ognjeni, čovjek vodeni, danje, dečkić crni, dekla šumska, devka vilaska, djaval, dječak divlji, div, dudaš, duh, duša, duša dječja, fratar bez glave, grof vragolasti, hajdi, hrdoroga, hudić, Ilija sveti, irudica, izvanščine, Juraj sveti, kečizube, kolera, konj morski, kovači, krivomjeri, krsnik, kuga, kugić, kurent, kvatri, lastari, legromant, lode, lorko, Lucija sveta, macić, macmolić, mačićina, malik, majka mrtva, manjinjorgo, medvjed, mernek, misec, mogut, mora, mračnjaki, mračnak, mrak, mrtvi, musek, napast, naturščine, napast, nedelja mlada, nemri, nevidinčić, orko, ovasar, paklenjak, palček, pasoglavac, patuljak, pintari, podne rogato, podvršće, podzemljak, pokrik, pozoj, predak, pustolovica, repač, smrd, smrt, spaka, stravine, suđenice, sveća, svećarec, šarkanj, švaržić, tenac, tintilin, tokmakbaba, torčica, ušušur, uzma, vada, vadica, vadina, vedi, vedovnjak, veter, vidina, Vid sveti, vihurendina, vila, vilac, vilenica, vilovnjak, vještica, vodenjak, vojska džinska, vojska zakleta, vračilja, vrag, vražić, vučica božja, vučji pastir, vukodlak, zlavedomac, zmaj, zmamorija, zmija, zviceri, ženoriba.⁵⁸

⁵⁸ Vrkić Jozo (1995.) *Hrvatske predaje: Rječnik mitskih bića*. Zagreb: Glagol, stranica 424.- 461.

7. ZAKLJUČAK

Vile u usmenoj književnosti postoje već mnogo desetljeća, možda i stoljeća. Jozo Vrkčić kroz odabrane priče čitatelje nastoji upoznati s vilama i dočarati im njihov svijet. Pažljivo odabire kako će prikazati likove vila, ne želi da ih publika gleda kao isključivo dobre niti kao isključivo zle. Ravnotežu pronalazi upravo u raznovrsnim pričama koje navode na promišljanje. Baš kao što postoji mnogo profila ljudi, tako postoje razne vrste vila. Stoga, svatko u ovim pričama može pronaći vilu po „svom ukusu“, barem jednu koja mu odgovara i s kojom se može poistovjetiti. Vile iz predaja reflektiraju ljudska postupanja prema njima, kako se ljudi ponašaju prema njima, tako im one vraćaju. Atmosfera u predajama je šarolika, kreće se od horora, preko romanse i drame pa sve do komedije. S obzirom kakve su vile, takvi su njihovi postupci. Neke vile ostvaruju želje dok druge prolijevaju krv nedužnih. Upravo ta sirovost i prirodnost vila je njihova najbolja karakteristika. U pričama se pojavljuju vile raznih dobnih skupina, od vili djece do majka vila što privlači različite generacije čitača. Zbirka je namijenjena svim generacijama, svatko svojim očima doživljava fabulu i tumači pouku. Priče su vrlo karakterističnog oblika – kratke, lako pamtljive bez puno likova i detalja. Nastale su u narodu za narod zbog naroda. S obzirom da ove predaje potječu od žitelja jednog podneblja, napravljena je dobra sinergija književnosti i pučkog kazivanja. Pripovijesti su vrlo razumljive zato što nema puno riječi iz narječja na kojem su nastale, a opet se može naći pokoja riječ koja odstupa od standardnog hrvatskog jezika i ukazuje na ljepotu i čar tog područja. Slikovitost je možda najbitnija odlika Vrkčićevih predaja, činjenica da zbirke vrve pjesničkim slikama mami čitatelje. U prilog tome idu i spoznaje o stvarnim mjestima na području Republike Hrvatske i dijaspore u kojima se radnja odvija.

Priče iz zbiraka „Vražja družba“ i „Hrvatske predaje“ prikazuju koliko je jak utjecaj predaja o vilama na čovjeka. Za početak, one su ostavština naših predaka. Prenose se s koljena na koljeno te su postale dio hrvatskog identiteta. Takve priče su nastale prvenstveno da zabave puk dok obavljaju poslove ili odmaraju uz zvuk pucketanja drva u peći. One su jačale društveni život i zblizavale ljude. Osobe koje su prepričavale priče usmenom predajom imale su prije svega veliku moć pamćenja. Bila je potrebna koncentracija kako bi kazivač jednom čuo priču i odmah ju prenio dalje. Ukoliko je u radnju bio uključen i neki pokret tijelom ili promjena visine tona, kazivač ju morao oponašati. S vremenom su se priče mijenjale i oblikovale pomoću mašte. Ljudi nekoć nisu mogli daleko putovati pa kada bi se zaputili u tuđi kraj i tamo čuli novu predaju, nerijetko bi ju oblikovali kako njima odgovara mijenjajući pritom krajolik i prirodna obilježja. Priče o vilama budile su strah kod ljudi, pogotovo strah od smrti. One navode na razmišljanje i propitivanje o životu i njegovom smislu, pomažu u razlučivanju dobrog od zla te utječu na ljudsku percepciju nadnaravnoga. U pričama je utjecaj vila na život čovjeka velik. One mogu promijeniti sudbinu, uništiti sve što su ljudi stvarali ili pak stvoriti bogatstvo iz prašine.

Vile u usmenoj književnosti uče građane svijeta poštivanju prirode i životu u skladu s njezinim pravilima. Čovjek ne smije uzimati više nego što daje. Pročitavši zbirke, postavljaju se pitanja poput: gdje su vile, zašto su nestale i kada će se vratiti? Jozo Vrkčić, upravo preko ovih usmenih predaja, čitateljima na svoj

poetski način kazuje odgovor – kada ljudi to zasluže, kada nauče živjeti u skladu s prirodom i kada svijet postigne balans. Hoće li to biti kazna ili nagrada, saznat će se jednoga dana. Upravo ta napetost, nedorečenost i mističnost Vrkićevih priča mami čitatelje i iznova ih privlači ovoj nadnaravnoj sferi. Budućnost je neizvjesna, kako u našem stvarnom svijetu, tako i u svijetu usmene književnosti.

„Kažu još, vile su zaklete u sto godina, vratit će se kad – tad, a to bi bilo sad!“⁵⁹

⁵⁹ Vrkić Jozo (1995.) *Hrvatske predaje*. Zagreb: Glagol, stranica 450.

8. LITERATURA

Knjige

1. *Biblija* (2012.) Zagreb: Kršćanska sadašnjost
2. Gundulić Ivan, *Osman*. eLektire.skole.hr URL: http://gimnazija-sb.com/portal/wp-content/uploads/2015/02/gundulic_osman.pdf (Pristupljeno 4.9.2021.)
3. Kukuljević Sakcinski Ivan (1851.) *Vile*. Zagreb: Narodna tiskarnica Dra. Ljudevita Gaja URL: https://books.google.hr/books/about/V%C3%ADle.html?id=0sJfAAAACAAJ&printsec=frontcover&source=hp_read_button&hl=hr&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false (Pristupljeno 20.8.2021.)
4. Marjanić Suzana (2004.) *Životinjsko u vilinskom, u: Između roda i naroda, Etnološke i folklorističke studije*. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku, Centar za ženske studije
5. Šešo Luka (2016.) *Živjeti s nadnaravnim bićima: vukodlaci, vile i vještice hrvatskih tradicijskih vjerovanja*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk
6. Vrkić Jozo (2011.) *Cvjetnjak velebitskih vila : hrvatske narodne bajke i priče o vilama*. Zagreb : Glagol
7. Vrkić Jozo (1995.) *Hrvatske predaje*. Zagreb: Glagol
8. Vrkić Jozo (1991.) *Vražja družba: hrvatske bajke i predaje o vilama, vješticama, vrazima, vukodlacima*. Zagreb: Vlastita naklada
9. Zalar Diana (2003.) *Vile hrvatskih pisaca*. Zagreb: Golden marketing

Znanstveni i stručni radovi

1. Dragić Marko (2016.) *Vile u tradicijskim pričama šibenskoga i splitskoga zaleđa*. URL:file:///C:/Users/Magdalena/OneDrive/Radna%20povr%C5%A1ina/ZAVR%C5%A0NI%20RAD/Dragic_Vile_u_tradicijskim_pricama_sibenskoga_i_splitskog_zaleda.pdf (Pristupljeno 22.8.2021.)
2. Đurić Tomislav (2001.) *Etnološko-folkloristički zapisi Ivana Kukuljevića-Sakcinskog u "Danici Ilirskoj" (1842.-1846.)*, Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU Varaždin. URL:<file:///C:/Users/Magdalena/OneDrive/Radna%20povr%C5%A1ina/ZAVR%C5%A0NI%20RAD/uric.pdf> (Pristupljeno 23.8.2021.)
3. Tkalčić Marina (2015.) *Vile i vilinska pedagogija u novopoganskim duhovnostima u Hrvatskoj*. Studia ethnologica Croatica vol. 27. URL:

file:///C:/Users/Magdalena/OneDrive/Radna%20povr%C5%A1ina/ZAVR%C5%A0NI%20RAD/05_Tkalcic.pdf (Pristupljeno 23.8.2021.)

4. Vekić Denis (2016.) *Mitske i demonološke predaje u usmenoknjiževnoj teoriji: poetička obilježja i žanrovske odrednice predaja*. Croatica et Slavica iadertina. URL: file:///C:/Users/Magdalena/OneDrive/Radna%20povr%C5%A1ina/ZAVR%C5%A0NI%20RAD/09_vekic.pdf (Pristupljeno 27.8.2021.)

Članci u časopisima

1. Babić Nada (2015.) Čitaonica za velike i male: Hrvatske bajke. *Lađa, časopis za promicanje religioznog odgoja i vrjednota kršćanske kulture* 1846-2057/10 (1) URL: <http://jozovrkic.com/wp-content/uploads/2015/04/Nad-Babi%C4%87-o-Hrvatskim-bajkama.pdf> (Pristupljeno 29.8.2021.)
2. Mihanović Nedjeljko (2014.) Jozo Vrkić. *Omiški ljetopis: Župa sv. Mihovila arkandela u Omišu* 1333-8315/ VII (7) URL: http://jozovrkic.com/wp-content/uploads/2015/02/Omiski_ljetopis_2014.pdf (Pristupljeno 28.8.2021.)
3. Pavić Ivanka (2014.) Sjećanja: Ozračjem ljepote svladavao je ljute pute. *Školske novine* (14) URL: <http://jozovrkic.com/wp-content/uploads/2014/06/Ivanka-Pavi%C4%87-o-Jozi.pdf> (Pristupljeno 30.8.2021.)
4. Zalar Diana (2013.) Sjećanje na Jozu Vrkića. *Književnost i dijete* 1848-5618/ II. (4) URL: http://jozovrkic.com/wp-content/uploads/2013/12/Sjecanje_Diana-Zalar.pdf (Pristupljeno 30.8.2021.)

Elektronički izvori

1. *Citati.hr*, URL: <https://citati.hr/hrvatske-poslovice/hrvatska-poslovica-150> (Pristupljeno 5.9.2021.)
2. *Hrvatske predaje*. URL: <http://jozovrkic.com/hrvatske-predaje> (Pristupljeno 30.8.2021.)
3. *Latinske mudre izreke*. URL: <https://www.ktf.unist.hr/alumni/docs/latpos.pdf> (Pristupljeno 6.9.)
4. *Mala Krasa – sjever*. URL: <https://www.info-krk.com/punat/plaze/111/mala-krasa-sjever> (Pristupljeno 6.9.2021.)
5. *Modro jezero*. URL: <https://visitimota.com/modro-jezero/> (Pristupljeno 5.9.2021.)

6. Moliški Hrvati. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. URL: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=41608> (Pristupljeno 6.9.2021.)
7. *Strah od sjene – mrvice iz dnevnika 1971. – 2001*. URL: <http://jozovrkic.com/strah-od-sjene> (Pristupljeno 31.8.)
8. *Vilinska vrata*. URL: <https://www.matica.hr/media/knjige/vilinska-vrata-1052/pdf/vilinska-vrata.pdf> (Pristupljeno 1.9.2021.)
9. Vrkić Jozo. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. URL: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=65507> (Pristupljeno 30.8.2021.)
10. *Životopis Joze Vrkića*. URL: <http://jozovrkic.com/zivotopis-joze-vrkica> (Pristupljeno 30.8.)

Izjavljujem da je moj završni rad izvorni rezultat mojeg rada te da se u izradi istoga nisam koristio drugim izvorima osim onih koji su u njemu navedeni.

(vlastoručni potpis studenta)